

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 785(477)

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРИ

Андрійчук П.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

Розглянуто питання включення народних інструментів в сучасній музичній практиці. Для українського простору характерна взаємодія сфер академічної та естрадної музики. Можна спостерігати тенденцію включення оркестрами народних інструментів в свій репертуар не лише фольклорних зразків та творів українських композиторів, але й кавер-версій естрадних поп- та рок-хітів. Відзначено використання народних інструментів в діяльності рок та поп-гуртів, що є ознакою культурної ідентичності. Відмічено, що подібний синтез має значний культуротворчий потенціал, який сприяє появі самобутніх та неповторних мистецьких явищ.

Ключові слова: народні інструменти, оркестр народних інструментів, рок-, естрада, кавер-версія.

Постановка проблеми. Музична культура є напрочуд різноманітною та яскравою. Великий масив стилєвих напрямків сприяв виникненню незліченної кількості творчих колективів. Серед великих оркестрів можна виділити симфонічний, струнний, духовий, естрадно-симфонічний, джазовий оркестри, оркестр народних інструментів та інші. Використання тих чи інших інструментів сприяло появі певної традиції, пов'язаної з виконанням репертуару визначеного типу. Проте наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. можна спостерігати виникнення тенденції до стирання усталених норм, що сприяло зміні звичного «обличчя» виконавських колективів. Неабияку роль у розвитку цього процесу відіграла необхідність досягнення конкурентоспроможності в умовах надзвичайного поширення популярної естрадної культури. Тому актуальним питанням є аналіз виконавського репертуару та специфіки використання народних інструментів в сучасній українській музиці.

Останні дослідження та публікації. Аналіз особливостей оркестрів народних інструментів представлений в ряді робіт вітчизняних авторів, таких як Р. Нелюбов, Є. Роговська, В. Рутецький. Проблеми та перспективи народно-інструментального оркестрового виконавства розглядаються у дослідженні Г. Бродського, С. Сметани. Темброва палітра оркестру народних інструментів розкривається в роботі В. Дейнеги. М. Зайцева досліджує специфіку використання етнічних інструментів у композиторській творчості. Проте питання взаємодії академічної та естрадної сфери музикування, яке проявляється у включенні в репертуар оркестрів народних інструментів популярних композицій, а також залучення народних інструментів рок- та поп-гуртами не знайшло поки що висвітлення в сучасному музикознавстві.

Метою статті є дослідження особливостей використання народних інструментів в контексті української музичної культури ХХІ ст. Подібна мета передбачає аналіз виконавського репертуару та специфіки функціонування ансамблів народних інструментів. Так само необхідним для даного дослідження завданням є вивчення

питання використання народних інструментів в естрадній музичній культурі.

Виклад основного матеріалу. Значне місце у розвитку культури певного етносу відіграють її артефакти, серед яких важливим компонентом є народні музичні інструменти. Проте відразу виникає питання про те, які саме інструменти ми можемо віднести до народних? Є. Роговська та В. Рутецький у посібнику «Оркестр народних інструментів» вказують на те, що ідентифікувати народні музичні інструменти будь-якого народу можна керуючись трьома факторами: часу, простору і суспільним фактором. «Згідно з фактором часу до народних музичних інструментів ми відносимо ті, що протягом певного історичного періоду використовувалися даним народом, виготовлялися і вдосконалювалися його майстрами і, найголовніше, набули специфічного національного репертуару» [5, с. 25]. Подібне визначення не викликає жодних заперечень. Проте вже спроба розділити інструменти за фактором простору на загальнонаціональні і регіональні, виявляється досить умовною. Адже автори до загальнонаціональних відносять скрипку, бандуру, колісну ліру, торбан, сопілку, окарину, бубон, барабан тощо. А серед регіональних народних інструментів згадують такі, як: флюяра, дуда, трембіта, дрімба, бугай, флейта Пана (Буковина) та ряд інших, хоча деякі з цих інструментів розповсюджені не лише в конкретному регіоні України, а й в інших країнах. На думку музикознавців, варто враховувати використання музичного інструменту в певній місцині, не надто звертаючи увагу на його походження. «Це народ створює інструменти, він їх відбирає, щоб пристосувати для своєї мети, для потреби самовираження. Тому ми повинні перш за все брати до уваги ставлення самого народу до власних музичних інструментів» [5, с. 26].

Отже використання народних інструментів в сучасному музичному процесі є вкрай важливим. Вони безпосередньо впливають на процес формування як самосвідомості творчих індивідів, так і усвідомлення себе в контексті культури. Сучасний музикознавець М. Зайцева влучно

зазначає про це: «Велику роль в художньому мисленні композитора відіграють уявлення про різні музичні інструменти, їх значення в розвитку музичного мистецтва і становленні національної і культурної самосвідомості» [3, с. 21]. В 30-40-х роках ХХ ст. в Радянському союзі виникло чимало оркестрів народних інструментів. Кожен з них включав у себе інструментарій більш універсальний – скрипки, ударні інструменти, а також ряд тих, що були більш характерні для певних народностей. Історія створення і формування українського оркестру народних інструментів досить складна. Про це зазначає Р. Нелюбов: «Дослідження особливостей інструментального складу оркестру показало, що струнно-смичкові інструменти не завжди були провідною групою оркестру. Тому єдине, що можна стверджувати, що український оркестр народних інструментів, як і аналогічні оркестри народів світу – це колектив виконавців на найбільш характерних для українського народного побуту музичних інструментах. Складовими оркестру народних інструментів обох типів є кваліфіковані виконавці, народний музичний інструментарій і репертуар» [4, с. 274-275]. До складу українського оркестру входили різноманітні інструменти – балалайки, домри, баяни, до яких згодом додалися бандури, кобзи, цимбали та ряд інших. Їх репертуар складався насамперед з творів, написаних радянськими композиторами відповідно до соціального замовлення, яке регулювалось ідеологічною спрямованістю офіційної політики керівництва комуністичної партії, що часом йшло всупереч об'єктивним закономірностям і суспільним потребам. Так здебільшого це могли бути обробки народних пісень, танців та деякі класичні твори. Проте подібна традиція згодом призвела до того, що оркестр народних інструментів почав користуватися набагато меншою популярністю, порівняно з іншими творчими колективами.

В останні роки можна спостерігати пробудження інтересу до народних інструментів, що зумовлене розширенням репертуару різноманітних виконавських колективів, включенням у нього творів, приналежних до інших стилевих напрямків, оригінальне виконання яких замінялось досить незвичною інтерпретацією. Цей фактор може бути оцінений позитивно, адже народні інструменти є не лише засобом національної ідентифікації, але й шляхом для розкриття креативних здібностей музикантів, завдяки значній здатності чудово адаптуватися в експериментальні проекти. М. Зайцева вказує на те, що за допомогою реконструйованих етнічних інструментів або їх реконструйованого звучання можна «подорожувати в часі», «відчути аромат минулих часів, увійти в звуковий світ давньої музики... етнічний інструментарій, характерні прийоми гри, надають композитору і виконавцю різноманітні творчі можливості злиття різних культурних традицій, створення політекстуальних творів і збагачення змістовного аспекту художнього образу, артистичного самовиявлення» [3, с. 217].

В сучасній естрадній музиці також можна спостерігати зацікавленість народними інструментами. Подібна тенденція пов'язана з піднесенням національного духу, оновленням за раху-

нок адаптації традицій. Про це влучно зазначає В. Дейнега: «Розвиток культури нації пов'язаний із відродженням історичних традицій музикування. Тому у наш час посилюється зацікавленість народними духовими інструментами як серед виконавців, так і серед слухачів» [2, с. 54].

Можна виділити декілька шляхів використання народних інструментів в сучасній музичній культурі. Найбільш «традиційним», логічним є існування ансамблів народних інструментів, основою репертуару яких є народні пісні та танці. Зараз можна спостерігати видозміну у репертуарі таких колективів, які починають виконувати популярні твори, кавер-версії хітів. Інша лінія представлена естрадними рок та поп-гуртами, які використовують народні інструменти як основний чи додатковий інструментарій в своїх власних композиціях. Також є ряд гуртів, учасники яких грають виключно на народних інструментах, проте основою репертуару є кавер-версії популярних композицій.

Перша тенденція представляє значний інтерес до даного дослідження, яку можна проаналізувати звернувшись до діяльності такого колективу як Національний академічний оркестр народних інструментів (НАОНІ). Його було створено у 1969 році, вже наступного року – 12 квітня 1970 року відбувся перший концерт на сцені Національної опери України. Раніше головним репертуаром була українська народна інструментальна музика, зібрана з усіх регіонів. Надзвичайно яскраво були представлені твори українських композиторів, як класиків – Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Гулака-Артемівського, М. Лисенка, М. Леонтовича, так і сучасних композиторів – І. Поклада, М. Скорика, Є. Станковича, І. Шамо та інших. Широка палітра народних інструментів, серед яких бандури, цимбали, кобзи, скрипки, басоля, ліра, телінки, зозульки, свиріль, козобас, сурма, козацька труба, бугай, флюяра, полтавський ріжок, дуда, дрімба, рубель і качалка, бубон, береста та інші, дозволяє втілити будь-які творчі задуми.

В останні роки НАОНІ, яким керує лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, народний артист України, професор Віктор Омелянович Гуцал, влаштовує концерти, на яких вдало поєднуються обробки українських народних пісень, а також популярні композиції рок- та поп-виконавців. Г. Бродський та С. Сметана вказують на той значний потенціал, яким володіють оркестри, в яких використовуються народні інструменти, поєднані з сучасними, характерними для естрадних виконавських колективів. «Народно-інструментальне та естрадне оркестрове виконавство є одним із найдемократичніших видів мистецтва, яке володіє багатим арсеналом засобів ідейно-емоційного впливу на слухачів, різноманітними формами концертної діяльності та учасні в масових святах. Успішний розвиток цього жанру пов'язаний із залученням до оркестрів народних та сучасних інструментів молодого поповнення і організації широкої мережі студентських оркестрів» [1, с. 61]. Ця думка є слушною, адже виходячи з існуючої гастрольної практики, концерти НАОНІ є надзвичайно популярними. Високий виконавський рівень музикантів, що входять до складу колективу, дозволяє грати

твори будь-якої складності, які належать до різних стильових напрямків. Творча інтерпретація композицій західних виконавців сприяє привертанню уваги широких слухачських кіл. В якості прикладів можна згадати наступні композиції: «Miserlou» Діка Дейла (Dick Dale), що стала надзвичайно відомою після того як була використана у кінострічці «Кримінальне чтиво» К. Тарантіно; саундтрек до телефільму «Mission: Impossible» (1966) Лало Шифрина (Lalo Schifrin); пісні «Hotel California» гурту «The Eagles», «Nothing Else Matters» групи «Metallica», «Knockin On Heavens Door» Боба Ділана, «Smoke on the Water» гурту «Deep Purple», «Billie Jean» Майкла Джексона, «Let it be» Джона Леннона. Також в репертуарі НАОНІ є відомі композиції вітчизняних виконавців: «Дикі танці» співачки Руслани Лижичко, з якою вона здобула перемогу на Євробаченні в 2004 році, пісня «Воїна світла» гурту «Ляпис Трубецької», «Весна» групи «ВВ». Варто відмітити, що ряд композицій не є точною копією хітів, а скоріше творчими інтерпретаціями, які побудовані шляхом компонування елементів українських народних пісень та танців з шлягером. Завдяки принципу колажу може підкреслюватися інтонаційна, ритмічна спільність.

Можна виділити певні особливості, притаманні трактуванню народних інструментів в оркестровому звучанні, про що зазначає В. Дейнега. «Характерною тенденцією оркестровки для оркестру народних інструментів є сміливіше використання у партитурі українських народних духових та специфічних (епізодичних) інструментів поряд із класичним інструментарієм, що збагачує його художньо-виражальні і темброві можливості. Удосконалення конструкторних і технічних можливостей цих інструментів створює умови для використання більшості з них не тільки як епізодичних, а й як сольних інструментів» [2, с. 54].

Другу тенденцію, а саме використання народних інструментів в діяльності естрадних колективів варто розглянути на прикладі етно-рок гуртів. Так соліст відомого рок-гурту «ВВ» (Воплі Відоплясова) – Олег Скрипка досить часто використовує гру на баяні в піснях «Музика», «Весна», «Галю, приходи!», «Оля», «Полонина», «С-є» та інших. Наприклад в композиції «Музика» сама композиція починається зі звучання баяна на тлі мірної пульсації ритм-секції. Фактично його звучання наскрізно проходить через усю пісню, змінюючись збивками-брейками духових інстру-

ментів в першому заспіві та вставками бас-гітари у другому. Подібним чином вирішене аранжування хіту гурту пісні «Весна», де баян використовується не лише в якості одного з основних інструментів, що лунає протягом всієї композиції, але й виконує сольні уривки, створюючи неповторний саунд, який відрізняє їх звучання від інших рок-гуртів. В деяких композиціях партія баяну виконує лише функцію підтримки загального звучання, створюючи більш щільну фактуру, як під час приспіву в кульмінаційних розділах та наприкінці пісні «С-є».

Так само в композиціях гурту «Мандри», що відноситься до напрямку етно-рок, відчувається тісний зв'язок з фольклором, насамперед за рахунок використання акордеону, як, наприклад, у «Карпатській пісні» (2015). Учасники гурту «Гайдамаки» протягом досить тривалого існування колективу в різних композиціях використовували акордеон, косу, сопілку, цимбали та інші народні інструменти.

Якщо ж звернутися до колективів, що мають відношення до поп-напрямку музичної культури, то варто згадати гурт «Бряц Бенд», в якому основними інструментами є електро-балалайка, акустична балалайка, баян та ударні – тобто виключно народні (не враховуючи модифікації балалайки у електро-версію). Стильове спрямування можна визначити як поєднання Classical Crossover та Indie Folk. В творчому доробку як власні композиції, так і кавер-версії світових хітів. Вибір інструментів дозволяє виконувати як класичні академічні твори (А. Вівальді «Пори року»), так і рок- («Show Must Go On» гурту «Queen», «Miserlou» Діка Дейла), поп- (пісні Майкла Джексона), латину («La Bamba» Ritchie Valens) та фольклорні зразки («Веснянка»).

Висновки. Народні інструменти широко використовуються в українському мистецькому просторі. Відбувається трансформація діяльності класичних оркестрів народних інструментів, які починають розширювати свій виконавський репертуар шляхом залучення кавер-версій естрадних хітів. Разом з тим, можна спостерігати діяльність естрадних колективів, які включають народні інструменти в якості додаткових або основних. Процес взаємодії різних галузей музичного мистецтва уявляється прогресивним явищем, що наочно демонструє невгасаючий інтерес до народних інструментів, які є засобом прояву культурної ідентичності.

Список літератури:

1. Бродський Г., Сметана С. Проблеми та перспективи народно-інструментального оркестрового виконавства // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 134. – С. 61-64.
2. Дейнега В. М. Темброва палітра оркестру народних інструментів // Часопис НМАУ ім. П. І. Чайковського. – К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. – № 1(6). – С. 51-56.
3. Зайцева М. Л. Возвращение к истокам: особенности применения этнических инструментов в творчестве Игоря Мацеевского // Траектория науки. Электронный научный журнал. – 2016. – № 5(10). – С. 2.1.-2.19.
4. Нелюбов Р. М. Проблеми та перспективи колективного народно-інструментального музикування // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2012. – Вип. 11. – С. 273-277.
5. Оркестр народних інструментів: навчально-методичний посібник / Є. В. Роговська, В. В. Рутецький. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 220 с.

Андрийчук П.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ

Аннотация

Рассмотрены вопросы использования народных инструментов в современной музыкальной практике. Для украинского пространства характерно взаимодействие сфер академической и эстрадной музыки. Можно наблюдать тенденцию включения оркестрами народных инструментов в свой репертуар не только фольклорных образцов и произведений украинских композиторов, но и кавер-версий эстрадных поп- и рок-хитов. Указывается, что использование народных инструментов в деятельности рок и поп-групп, является признаком культурной идентичности. Отмечено, что подобный синтез имеет значительный культуротворческий потенциал, который способствует появлению самобытных и неповторимых художественных явлений.

Ключевые слова: народные инструменты, оркестр народных инструментов, рок, эстрада, кавер-версия.

Andriichuk P.O.

Kiev National University of Culture and Arts

USE OF FOLK INSTRUMENTS IN MODERN UKRAINIAN MUSICAL CULTURE

Summary

The article dedicated the question of the inclusion of folk instruments in modern musical practice. For Ukrainian space typical cooperation areas of academic and pop music. You can observe a tendency to include orchestra of folk instruments in their repertoire not only folklore samples as well as works by Ukrainian composers, but also cover versions of pop and rock hits. Use of folk instruments in rock and pop bands noted as a sign of cultural identify. It is pointed that this synthesis has significant potential for culture, which contributes to the emergence of original and unique artistic events.

Keywords: folk instruments, folk orchestra, rock, pop music, cover version.